

Köszöntő

„A történet, ami évtizedek alatt talán kicsit kiszíneződött, de alapvetően igaz, azzal kezdődött, hogy elolvastam Makkai Sándor egyik történeti regényét” – így meséli Péter Katalin, hogyan lett történész. És amit az Árpád-házi királyok saskarmáról ebben olvasott, eltért attól, amit az iskolában tanult. „Nyugtalanított az ügy. Otthon magamtól, vagy mert a szüleim megkérdezték, mi bánt, elmondtam. Apám akkor egy diakonissza kórházban volt lelkész, és rögtön azt mondta, nincs semmi baj. Megbeszélhetem a dolgot a legilletékesebbel: az a bácsi, aki a saskarmos könyvet írta, éppen a kórházban van. [...] Sokszor átmentem Sándor bácsihoz, és ő minden esetben hosszan magyarázott a történelemtől, a történetírásról. [...] Ma, sok posztmodern elmélet ismeretében azt mondanám, Makkai Sándor magyarázataiból azt értettem meg, hogy a történelem nem tőlünk függetlenül létezik, hanem a történész írja. Akkor az fogott meg, hogy a történelmet kutatni kell.” Péter Katalin úgy emlékszik, e gyermekkori élmény hatása alatt egyenes út vezetett számára a debreceni *Kossuth Lajos Tudományegyetemre*, ahol földrajzot – mint maga meséli – szenvedéssel, történelmet szenvedéllyel hallgatott. Szintén óriási szerencsének érezte, amikor 1959-ben, a *Történettudományi Intézet* akadémiai ösztöndíjasaként, végre kutathatott. Azóta is megszakítás nélkül ezt teszi: az intézet falai között kutat, dolgozik, ma tudományos tanácsadóként. Számos szakmai bizottságban dolgozik, támogatja a fiatalok munkáját. Az *Eötvös Loránd Tudományegyetemen* és a *Közép-Európai Egyetemen* évtizedeken át oktatott. Ennek során óriási tanítványi kör gyűlt köréje.

Kutatási területe kiválasztásában, úgy meséli, a véletlen vezette: „Akkor [friss intézeti munkatársként] éppen Szűcs Jenő egyik nagy hatású könyvét olvastam. A középkorról szólt, és kíváncsivá tett a folytatásra. A középkort követő múlt kutatását választottam. [...] Véletlenül kerültem kapcsolatba éppen ezzel az időszakkal, és nem tekintem fontosabbnak a többinél. Egyszerűen ebben érzem ma már otthon magam, ebben tudok tájékozódni. Ebben élvezem a kutatást.”

Első publikációi hamarosan – Szabó István hatását tükrözve – az agrárkérdés, örökös jobbágyság témájában születtek. Innen érkezett a „magyar romlásnak századában” zajló politikai mozgalmak problémaköréhez. Bethlen Gábor, Esterházy Miklós, Rákóczi Zsigmond, II. Rákóczi György, Zrínyi Miklós neve fémjelzi munkásságának ezt a szakaszát. A kora újkor kiemelkedő államférfijairól és dilemmáikról írt monográfiáit és tanulmányait – amint személyes életét – a másik ember iránti őszinte érdeklődés, empátia, érzékenység hatja át, ez adja műveinek egyedi hangját.

Külön egységet alkot munkásságában Erdély problematikája, a fejedelemség virágkora, így magától értetődően a több nyelven kiadott *Erdély történetének* szerzőtársa. Emellett is aktívan részt vesz a nagy projektekben: Benda Kálmánnal együtt a kora újkori történeti kronológiát szerkesztette és írta, a tízkötetes *Magyarország történetében* nagy ívű művelődéstörténeti fejezetet írt, amivel akadémiai doktori fokozatot szerzett 1989-ben. A nemzetközi tudományos életben, nagy történészkongresszusokon éppolyan elkötelezettséggel vállal szerepet mint itthon vidéken, vagy ha Erdélybe, a Felvidékre hívják.

A reformáció 20. század végi hazai történetírását – túlzás nélkül mondhatjuk – Péter Katalin neve fémjelzi. Luther Márton születésének 500 évfordulóján (1984) írt először a reformáció és művelődés címmel a 16. századi szellemi és vallási változásokról. A nemzetközi trendet megelőzve írt a katolikus megújulás és reformáció egyenrangú kapcsolatáról. Kereken húsz évvel később, 2004-ben, miközben számtalan tanulmánya jelent meg a témában, friss aurájú, új szemléletű könyvvel örvendeztette meg a szakmát a reformációról. A mindig megújuló szellemi horizont teszi izgalmas olvasmánnyá a sárospatakiakról szintén két évtizede megjelenő írásait is.

E frissesség, szellemi kortalanság egyik forrásvidékét talán abban kereshetjük, amit munkatársaival való beszélgetései során többször emlegetett: csak olyan munkát csinál, arról ír, amit szeret. Amihez nevetve szokta hozzátenni: ha kedvetlenül is kezdett valami feladathoz, előbb-utóbb menet közben megszerette. Nyitottsága, az új dolgok iránti őszinte kíváncsisága vezette újabb és újabb témák felé. Mindig izgalommal követte a nemzetközi történetírás változásait, osztotta meg kollégáival és tanítványaival élményeit. Szellemi mozgékonyága mellett az elesettekkel és kiszolgáltatottakkal vállalt szolidaritása állította kutatásai középpontjába a család, nők és a gyermekek helyzetét a kora újkorban. Az általa szerkesztett *Gyermek a kora újkori Magyarországon* címmel 1996-ban megjelent kötet sikerét 2001-es angol kiadása igazolja. A nehéz forráshelyzet sem tartotta vissza attól, hogy az elit mellett a jobbágy asszonyok és gyermekek sorsát is megfigyelje. Érdeklődése homlokterében ismét a jobbágysorsok állnak, ahol alkotói pályáját kezdte. Talán ez a téma igazán a sajátja. Ebben látja a korszak lényegét. 2001-ben írta le: „Maga a kor tele volt ellentmondással; nagy változások jellemezték. Homogén egységnek a jobbágyság szempontjából tekinthető. Az az időszak volt – a telekhez fűződő jogok és kötelezettségek miatt – a középkori bizonytalan kezdetek után és a rendszer 18. századi feloldódása előtt az örökös jobbágyság kora. A jobbágy birtoklása volt tehát sajátos ebben a nagyjából két évszázadra terjedő időben.”

*

A Történelmi Szemle rendhagyó számával Péter Katalint köszöntik születésnapján kollégái, barátai, tanítványai és a folyóirat szerkesztői, szerkesztőbizottsága.